

Kur'an Kelimelerindeki Mu'cizelik (İşârâtü'l-İ'câz Örneği)

Prof. Dr. Şadi EREN

Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Öz

Kelimeler, cümlelerin ham maddeleridir. Kelimelerle konuşur, yazar ve anlarız. İnsan kendine muhatap seçen Yüce Yaratıcı da bizlere kelimelerle hitap etmekte, onların dillerini, kültür ve anlayış seviyelerini dikkate almaktadır. Gerek Kur'an'da, gerekse diğer ilahi kitaplarda insana olan hitap, hep kelimelerle yapılır. Kelimeler, kâh pencere olur bize ötelere gösterir, kâh rehber olup elimizden tutar, bizi çok ötelere seyahat ettirir. Belagat imamlarından Abdülkahir Cürcanî, Kur'an'ın nazımına dikkat çekerek "Onun mucizeliğinin asıl burada aranması gerektiğini" nazara verir. Bunu "nazım nazariyesi" ile ortaya koyar. Cürcanî'ye göre "belagat nazımdadır, tek başına kelime veya mücerret mana da değildir." Bediüzzaman Said Nursi, Cürcanî'nin bu nazariyesini İşârâtü'l-İ'câz isimli tefsirinde Fatiha Suresini ve Bakara Suresinin başında yer alan otuz üç âyeti uygulamalı olarak okuyucuyla paylaşır.

Anahtar Kelimeler: Kelime, i'câz, mucize, nazım nazariyesi, belagat, tehaddî, İşârâtü'l-İ'câz

The Miraculousness in the Words of the Qur'an (The Case of Signs Of Miraculousness)

Abstract

Words are the raw materials of the sentences which they form. We speak with words, write with them, and make agreements through them. The Supreme Creator is One who chooses to answer and address us as humans, and He does this through the medium of words that take into consideration the varying languages, cultures and degrees of intellectual comprehension amongst humanity. No other holy book addresses humanity with all the words as revealed in the Qur'an. The words are like the windows of a lofty palace which allow us to see the view through it, and such a palace is a guide which befriends us and drives us to participate in great and lofty journeys. Abdulkahir Curcani, a leading scholar dealing with the issue of eloquent rhetoric, observes the composition of the Qur'an and states that "The essence of its miraculousness must be sought here". He sets forth a "theory of poetics" pertaining to it. According to Curcani "Eloquence is found in poetic verse, and not in solitary words or in abstract meaning". Bediuzzaman Said Nursi practically demonstrates and shares with the reader a similar theory to that of Curcani in his work "Signs of Miraculousness" - which provides exegesis of thirty three verses from Surah Fatiha and Bakara pertaining to this topic.

Keywords: Word, I'jâz, miracle, theory of verse, rhetoric, challenge, and Signs of Miraculousness

Giriş

İnsan, sıra dışı şeyler görmeye meyyal bir varlıktır. Ülfet ve gaflet perdeleriyle etrafına baktığından çok da harika şeyler görmez. Hâlbuki kâinat sıra dışı sırlarla doludur. Öyle ki sıradan hakir bir varlık zannettiğimiz bir sinek bile bir kudret mucizesidir. Kur'an, buna şöyle dikkat çeker:

Allah'tan başka kendilerine dua edip taptığımız neler varsa, hepsi bir araya da gelseler, bir sineği bile yaratamazlar. ¹

Sinek, küçücük bir canlıdır. Bütün insanlar toplansa, birbirlerine yardımcı da olsalar bir sinek yapamazlar. Sinek yapamadıkları gibi koca bir kartal da yapamazlar. Tek hücreli bir canlı yapamadıkları gibi bir fili de yapmaktan acizdirler.

Benzeri bir durum, bir beyan mucizesi olan Kur'an için de geçerlidir. Kur'an bunu şöyle bildirir:

De ki: Eğer bütün ins ve cin bu Kur'an'ın benzerini getirmek üzere toplansalar onun bir benzerini meydana getiremezler. ²

Sinek, hücrelerden meydana gelir, Kur'an ise kelimelerden. Allah'ın tekvini bir ayeti olan sinek, bilim adamlarının önünde bir kudret harikası olarak durur, Kur'an da söz ustalarının önünde bir beyan mucizesi olarak kendini gösterir.

Bu makalemizde, Kur'an kelimelerindeki harika dizilişe dikkat çekecek ve *İşârâtü'l-İ'câz*'dan örneklerle konuyu zihinlerimizde netleştirmeye çalışacağız.

1. Kelimelerin Seçimi

Kelimelerin “fikirleri asmaya yarayan çengeller” olduğu söylenir. Onlar, başkalarıyla iletişime geçmemize, birbirimizle anlaşmamıza vasıtaadır. Fikir ve hislerimizi kelimeler aracılığıyla duyurur, başkalarından gelen kelimelerle de onların fikir ve his dünyalarına uzanırız.

Kelimeler, bazan muhatapların kulaklarında çınlayan bir nağme, bazan ruhları canlandıran ve kalplerin hastalıklarını iyileştiren bir seher nesimidir. ³

Böyle olduğundan, onların özenle seçilmesi çok büyük bir önem arz etmektedir. Bu konuda, Kur'an'ın şu ikazı son derece anlamlıdır:

Ey iman edenler! ‘Râinâ’ demeyiniz. ‘Unzurnâ’ deyiniz! ⁴

Aslında bu iki kelime, “Bize bak, bizi gözet” anlamındadır. Fakat Yahudiler, Hz. Peygamber ile konuşurken, nezaketli bir kelime olan “unzurnâ” demek yerine, yine aynı anlama gelen, fakat kendi dilleri olan İbranicede hakaret için de kullanılabilen “râinâ” demişlerdir. ⁵

2. Kelimelerin Sihri

Bir binanın taş ve tuğlalardan örülmesi gibi, cümlelerimiz de kelimelerden örülür. İyi bir usta, taş ve tuğlaları yerli yerine koymak suretiyle çok güzel binalar

yapar. İyi bir yazar veya hatip de kelimeleri yerli yerinde kullanarak sıra dışı bir eser telif eder, etkileyici bir konuşma gerçekleştirir.

Etimolojik olarak “kelime” incelendiğinde, onun iz bırakıcı bir mana ifade ettiği görülür.⁶ Gerçekten de, bir kısım sözler büyüleyici bir etkiye sahiptir. Hz. Peygamber (asm), “**beyanın bir kısmında sihir vardır**”⁷ diyerek bu tür sözlere dikkat çeker. Bülbülün nağmeleri insanı kendine celbedip, hayran hayran kendisini dinlettiği gibi, beyanda sihri yakalayanların sözleri de muhataplarını cezbeder, hayran bırakır.

Yahya Kemal, İran’ın yetiştirdiği emsalsiz şairlerden Hafız-ı Şirâzî hakkında yazdığı şiirin bir dördlüğünde şöyle der:

Ölüm âsûde bahar ülkesidir bir rinde,
Gönlü her yerde buhurdan gibi yıllarca tüter.
Ve serin serviler altında kalan kabrinde,
Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter.⁸

Bu son dördlük Yahya Kemal’in mezar taşına da yazılmıştır. Denildiğine göre, bu dördlükteki “**serin serviler**” ifadesini yakalayabilmek için on yıl beklemiştir.⁹ Aynı mana “siyah serviler” “yeşil serviler” veya “koyu serviler” şeklinde ifade edilebilirse de; onlarda “serin serviler”in letâfeti, asâleti ve güzelliği yoktur.

3. Kelimelerin Seçiminde Bir Ukaz Hatırası

Ukaz, İslam öncesi Araplarda edebiyat panayırılarının yapıldığı bir yerdir. Orada yaşanan şu olay, kelimelerin seçimi konusunda önemli ipuçları sunar:

Şaire Hansâ, Ukaz panayırına gelerek şiirlerini okudu. O zaman hakem, meşhur Nâbiğa idi.

Nâbiğa, Hansâ’yı can kulağıyla dinledikten sonra, “İkincisin. Senden evvel şu kör şair (A’şâ bin Meymûn) gelmiş olmasaydı, seni birinci yapardım” dedi.

Müslüman olduktan sonra Peygamber Efendimizin en önemli şairlerinden olan Hassan, Hansâ’nın aldığı bu dereceyi kıskandı. Hakeme itiraz etti. Hakem Nâbiğa da, “Sana cevabı Hansâ versin” dedi.

Hansâ, Hassan’a dönerek, “şiirinin taç beytini (beğendiğin en güzel kısmını) oku, dinleyeyim” dedi.

Hassan, yarışmaya sunduğu şiirinin şu kısmını okudu:

لَنَا الْجَفَنَاتُ الْعُرُ يُلْمَعْنَ بِالضُّحَى
وَ أَسْيَافُنَا يَقْطُرْنَ مِنْ نَجْدَةٍ دَمًا

“Parlak tencerelerimiz var bizim, kuşluk vakti parlar

Kahramanlıktan ötürü kılıçlarımızdan kan damlar.”

Hansâ dedi ki: Kabileni övmek istemişsin, fakat bir beyitte yedi yerde hata etmişsin:

1-“Tencerelerimiz” derken “cefenât” kelimesini kullanmışsın. Bu kelime üçten ona kadar olan çoğulu ifade eder. Bunun yerine “cifân” kelimesini kullansaydın daha fazla çokluk ifade etmiş oldurdun.

2-Beyazlığı ifade etmek için “ğurr” kelimesini kullanmışsın. O kelime atın alınıdaki azıcık beyazlığı anlatmak gibi yerlerde de kullanılır. Onun yerine “biyd” kelimesini kullansan, daha ziyade bir parlaklık ifade ederdi.

3-Parıl parıl parıldayan anlamında “yelma'ne” kelimesini kullanmışsın. Leme-an, ara ara gelip giden parıltıya derler. Parlamadığı zaman da olur. Onun yerine “Yüşrikne” diyecektin ki alabildiğine parlarsın.

4-Sabahleyin parlamasını ifade için “duhâ” demişsin. Tencerenin gündüz parlaması göze çarpmaz. Bunun yerine “dücâ” deyip de gece parlatsaydın daha güzel olurdu.

5-Kılıçlarımız anlamına gelen “esyâfuna” kelimesi de üçten ona kadar olan çoğulu ifade eder. Yani sizin o kadarlık mı kılıcımız var? Onun yerine “süyûfünâ” diyecektin. Bu, “çok çok kılıçlarımız var” manası verirdi.

6-“Damlar” anlamına gelen “yakturme” kelimesi yerine, “oluk gibi akar” anlamına gelen “yesilne” kelimesini kullansan daha güzel olurdu.

7-Kan manasına gelen “dem” yerine “kanlar” manasına gelen “dimâ” kelimesini kullanmalıydın.”¹⁰

4. Kur'an Mucizesi

Kelimelerin seçimiyle ilgili bu ön bilgilerden sonra, bir kelâm mucizesi olan Kur'an'ın bu meseledeki konumuna geçmek istiyoruz. Şöyle ki:

Mucize ikiye ayrılır:

1-Hissî mucize.

2-Aklî mucize.

Bunlardan birincisi, insanın hisleriyle muhatap olduğu mucizeler için kullanılır. Peygamber Efendimizin bir elinin işaretleriyle ayı ikiye bölmesi gibi... Böyle bir mucize, o an için olup bitmiştir. Gören görmüş, görmeyenler de görenlerden duymuştur. Bu tür mucizeler, “daimi mucize” statüsünde olamaz.

İkinci tür mucize ise, akla hitap eder. Kur'an-ı Kerîm işte böyle bir mucizedir.

Hz. Peygamber'e verilen pek çok kevnî mucize vardır. Bunlar muayyen vakit-

lerde, özel hallerde ve belli şahıslara gösterilmiştir. Kur'an ise, umumi bir mucize olup bütün cin ve inse hitap eder, hükmü bütün zamanlarda devam eder. O, Hz. Peygamber'in ebedi ve en büyük mucizesidir.

Pek çok âyet, Kur'an'ın bu eşsiz yönünü bize anlatır. Mesela:

De ki: Eğer bütün ins ve cin bu Kur'an'ın benzerini getirmek üzere toplansalar onun bir benzerini meydana getiremezler.¹¹

Yoksa “onu (Kur'an'ı) uydurdu” mu diyorlar? De ki: Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini de yardıma çağırıp, uydurma da olsa onun mislinden on sûre getirin.¹²

Eğer kulumuza indirdiğimizden bir şüphe içinde iseniz, haydi onun mislinden bir sûre getirin. Allah'tan başka bütün şahitlerinizi de çağırın, eğer sadık kimseler iseniz.¹³

Yukarıdaki ayetlere “tehaddi âyetleri” denir. **Tehaddi**, “meydan okumak” anlamındadır. Kur'an, pek çok âyetinde “haydi Kur'an'ın bir benzerini getirin” diye meydan okumaktadır.

Hz. Peygamber (asm) “Ben Allah'ın elçisiyim” dediğinde, inatçı müşrikler “hayır sen de bizim gibi bir insansın” dediler. Hz. Peygamber “size okuduğum Kur'an benim sözlerim değil, Allah'ın kelâmıdır” dediğinde ise “Hayır, o sözler senin sözlerindir, kutsallık kazandırmak için Allah'a nisbet ediyorsun!” dediler.

Kur'an, kendisini ilâhî kelâm kabul etmeyenlere meydan okurken, önce bir bütün olarak benzerini getirmelerini istedi. Bundan aciz kaldıklarında, -velev uydurma şeylerle de olsa- on suresinin benzerini yapmalarını söyledi. Bundan da aciz kaldıklarında, herhangi bir suresine nazirede bulunmalarını talep etti.

Dokuma hususunda birinin elinde ipek, diğerinin elinde pamuk olan iki kişi yarışdırılmaz. Ancak her ikisinde aynı malzeme olursa yarışma söz konusudur. İşte Kur'an, insanların kullandıkları kelimeleri kullanarak meydan okumuştur.¹⁴ Aynı kumaştan elbise diken iki terzi veya aynı hammaddelerden ilaç yapan iki eczacının ortaya koydukları eserlerdeki farklılık, kullandıkları malzemede değil, tarz ve modeldedir.¹⁵

5. Kelimelerin Penceresi

Önümüzde duvar varsa, ilerisini göremeyiz, ama pencere varsa, bulunduğu-yerden gökteki yıldızları bile seyredebiliriz. İşte Kur'an'ın kelimeleri bize pencereler açar, o pencerelerden nice engin manaları seyir ve temaşa edebiliriz. Mesela şu ayete bakalım:

Ey Âdem, sen ve eşin Cennete yerleşin. Onun nimetlerinden dilediğiniz şekilde bolca yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz.¹⁶

Hz. Âdem ve eşine verilen talimatta, “**şu ağaçtan yemeyin**” yerine “**şu ağaca yaklaşmayın**” denilmesi dikkat çekicidir. Bu tarz bir yasaklama, “yemeyin”

demekten daha tesirlidir.¹⁷ Bırakın o ağaçtan yenilmesi, yanına yaklaşılması bile uygun görülmemiştir.

Bu ifade bize, **günahların çekim alanını** ihtar eder. Mıknatısın çekim alanı olduğu gibi, günahların da bir çekim alanı vardır. Çekilme özelliği gösteren maddeler, mıknatısa yaklaşıncaya, çekilmekten kurtulamazlar. Günaha meyyal nefisler de, günahın çekim alanına girince, artık dönemezler.

Misal olarak şu ayete de bakabiliriz:

O Allah, yeri sizin için bir beşik kıldı. ¹⁸

“Beşik” ifadesi bebeği hatıra getirir. Arz, o muhteşem büyüklüğüyle beraber insan için bir beşik gibidir. Bebek, son derece aciz ve zayıftır, ama bulunduğu bebek odasında her şey o nazik ve nazenin bebeğe göredir.

Beşik, bebek için rahat yeri olduğu gibi, içindeki konfor dolayısıyla arz da insanlar için bir beşiğe benzetilmiştir.¹⁹

Bediüzzaman üstteki ayetten mülhem veciz bir ifadesinde şöyle der: “İnsan şu kâinat içinde pek nazik ve nazenin bir çocuğa benzer.”²⁰

6. Beyan Mucizesi

Kur'an, bir beyan mucizesidir. Hamdi Yazır şöyle der: “Kur'an ile beşer kelâmı arasında fitrat- san'at farkı vardır.”²¹

Kur'an'ın ifade tarzına dikkatle bakıldığında, ondaki “semavîlik” ve “ilâhîlik” özelliği hemen kendini hissettirecektir. İlahi kelâm ile insan kelâmı arasındaki fark, derece farkı olmaktan öte bir mahiyet farkıdır. Mesela büyük bir şair ile sıradan bir şair arasında derece farkı söz konusudur. O sıradan şairin, günün birinde o büyük şairi geçmesi imkân ve ihtimal dâhilindedir. Veya şimdiki şairler o büyük şair derecesine ulaşmasa bile, gelecekte bazıları o dereceye varabilir. Ama -söz gelimi- insan ile kedi arasında mahiyet farkı vardır. Günün birisinde kedinin insan gibi düşünebilmesi, insan gibi işler yapabilmesi tasavvur bile edilemez.

İşte, edip insanların Kur'an derecesinde bir söz söyleyememeleri bu sıradandır. İnsan, topraktan çanak, çömlek yapar, Allah ise aynı topraktan bitkisiyle, hayvanıyla, insanıyla canlılar yaratır.

Elhasıl: Sanat O'nun sanatı, söz de O'nun sözüdür. O'nun sanatından üstün sanat olamaz, O'nun sözünün fevkinde söz söylenemez.

7. Kur'an'da Kelimelerin Seçimi

Âleme baktığımızda her şeyin ideal boyutlarda olduğunu görürüz. Mesela dünyanın bütünlüğü içinde denizler de olmalıdır. Denizler hem tuzlu, hem de canlılarla dopdolulmalıdır. Güneş ona lambalık yapmalı, yıldızlar ve ay geceleri aydınlatmalıdır.

İşte Allah, sanatında böyle bir nazım, yani diziliş gerçekleştirdiği gibi, kelâmında da her şeyi yerli yerine koymuştur. Bu zaviyeden baktığımızda, Kur'an'da her şey olması gereken yerdedir.

Zina, hırsızlık gibi günahlar, Allah'ın koyduğu haddi aşmaktır. Haddi aşanlara, hadlerini bildirmek için had cezaları vardır. Cenab-ı Hak, zinayla ilgili had cezasını bildirirken, “zina eden kadın ve erkek...” diye önce kadınla başlar.²² Hırsızlıkla ilgili had cezasını bildirirken ise, “hırsızlık eden erkek ve kadın...” diye önce erkekle başlar.²³ Şüphesiz bu şekilde bir ayırım, ince bir nüktedir. Zira zinada birinci unsur kadın, hırsızlıkta ise birinci unsur erkektir. Çoğu kere zina, kadının kendini erkeğe arz etmesinden kaynaklanır. Hırsızlık ise, büyük bir cesaret ister. Kadına nisbetle erkeğin cesareti daha fazladır.²⁴

Hırsızlık suçunun cezasıyla alakalı âyetler, Kur'an'da kelimelerin seçimiyle alakalı olarak gayet dikkat çekicidir:

Yaptıklarına bir ceza ve Allah'tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere, hırsız erkek ve hırsız kadının ellerini kesin. Allah, Azîz- Hakîm'dir.

Kim de zulmünün arkasından tövbe edip durumunu düzeltirse, şüphesiz Allah onun tövbesini kabul eder. Çünkü Allah, Ğafur- Rahîm'dir.²⁵

Meşhur lügat âlimi Esmâî, bu ayetlerle ilgili bir hatırasını şöyle anlatır:

Bir gün, “hırsız erkek ve hırsız kadının ellerini kesin...” ayetini okuyordum. Yanımda bir Bedevi vardı. Ayetin sonunu, yanılıyla “Allah Ğafûr- Rahîm'dir” şeklinde bitirdim.

Bedevi “Bu kimin kelâmı?” diye sorunca “Allah'ın kelâmı” dedim.

“Bu Allah'ın kelâmı değil. Tekrar oku!” deyince doğrusu aklıma geldi. “Allah Azîz- Hakîm'dir” şeklinde okudum. Bunun üzerine “İşte bu Allah'ın kelâmı” dedi.

Kendisine “Hâfız mısın?” diye sordum. “Hayır” dedi. “Öyleyse hata ettiğimi nereden anladın?” dedim. Şöyle cevap verdi: “Allah Azîz'dir, hükmeder ve eli keser. Şayet bağışlarsa, merhamet etse elin kesilmesine hükmetmezdi.”²⁶

8. İnce Bir Nokta

Burada şu inceliğe dikkat çekmekte fayda görmekteyiz:

Kur'an'da yerine göre bir harf bile mucizedir. Çünkü o harf, bulunduğu kelimeyi, o da ayeti, ayet de pek çok ayetleri tutar.²⁷ Aynı manaya Bediüzzaman da dikkat çekmektedir.²⁸ Ama burada şu nokta göz ardı edilmemelidir: Mucize olan tek başına o kelime veya harf değil, o kelimenin ve o harfin sure içindeki konumudur. Yani nakışlı bir halıda küçük bir desenin büyük desen içindeki güzel konumu misali, o kelime veya harf bir nevi mucize olur. Yoksa aynı kelimeyi ve harfi diğer insanlar da kullanmaktadır.

Mesela, “Güneşi bir lamba yaptı”²⁹ âyetinde koca güneşten “lamba” unvanıyla söz edilmesi, belagat yönüyle son derece önemlidir ve gayet harikadır. Ama tek başına kullanılan “lamba” kelimesi sıra dışı bir etkiye sahip değildir. Bir çocuk da bu kelimeyi günlük hayatta kullanmaktadır.

Keza, Fatiha Suresinde Allah’a ibadetimizi takdimi ifade ederken “yalnızca Sana ibadet ederim” demek yerine “yalnızca Sana ibadet ederiz”³⁰ denilmesi son derece inceliklidir ve engin ufuklara sevk edicidir. Ben’den biz’e geçişi sağlayan ve çoğul manası verdiren **nun harfi** bu noktada gayet önemlidir.³¹ Ama ona bu önemi verdiren, bu harfin bu muhteva içinde kullanılmasıdır.

Kur’an-ı Kerîm tehatti ile meydan okuduğunda önce Kur’an’ın tamamının mislini getirmelerini isterken, son merhalede “haydi onun mislinden bir sûre getirin!” dedi.³² En kısa iki sure İhlâs ve Kevser sureleri olup, her biri birer satırdır. İhlâs Suresi altı cümleden, Kevser Suresi ise üç cümleden meydana gelir. Dolayısıyla Kur’an’ın meydan okumasının asgari miktarı, bir kelime veya bir cümle değil, bir suredir. Bunun sebebi de “nazımın i’cazını” ortaya koymaktır. Zira nazım bir cümle ile değil en az birkaç cümleden oluşan ve bir konu bütünlüğü olan surede tezahür edebilir.

Bu noktayı göz ardı eden bazıları, bir kelime ve bir harfin tek başına mucize olduğunu zannedip tekellüflü tevellere, zorlamalı yorumlara kalkışabilmektedir.

9. Nazım Nazariyesi

Saatin saniye, dakika ve saati birbiriyle alakalıdır, birbirinden haber verir ve birbirini tamamlar. Bunların hiçbirisi tek başına düşünülemez. Benzeri bir durum edebî değeri olan ifadeler için de söz konusudur.

Kelimeler yan yana dizilir, cümle kurulur. Cümleler yan yana getirilir; makaleler, kitaplar yazılır. Bu, tıpkı nakışlı bir halının farklı renk ve desenlerden meydana gelmesine benzer. Renkler arasındaki uyum, desenler arasındaki münasebet haliya sıra dışı bir güzellik katar.

Kur’an, dibine erilmez, incileri tükenmez, acaibi bitmez bir denizdir.³³ Kur’an’ın i’cazının esası nazımla alakalıdır.³⁴ Yani harflerinin, kelimelerinin, surelerinin birbirleriyle bütünlük arz etmesi, onda yer alan her şeyin bulunduğu yere tam uygunluk arz etmesidir. Kur’an’da her kelime binanın tuğlaları gibi yerli yerine konulmuştur.³⁵

Belagat imamlarından Abdülkahir Cürcanî, Kur’an’ın nazımına dikkat çeker ve onun mucizeliğinin asıl burada aranması gerektiğini bildirir. Bunu “**nazım nazariyesi**” ile ortaya koyar. Ona göre “belagat nazımdadır, tek başına kelime veya mücerred manada değildir.”³⁶ Zemahşerî ve Sekkakî gibi belagat imamları da bu manaya dikkat çekmişler, Fahreddin Razî ve Kadı Beydâvî gibi müfessirler, bu manayı tefsirlerinde göstermişlerdir.

Bediüzzaman “İşârâtü'l-İ'caz” adıyla telif ettiği Arabî tefsirini, Kur'an'ın nazmındaki i'cazı anlatmaya ayırır, ayetleri inceden inceye tahlillerle değerlendirir. O, daha önceleri farkına varılmış bu i'caz yönünü gayet başarılı bir şekilde bu tefsirinde uygulamış, önceleri dar olan bu yolu hayli genişletmiştir.

İnsana baktığımızda her azasının ideal boyutlarda olduğunu görürüz. Mesela bedenin bütünlüğü içinde baş olmalıdır. Başın bütünlüğü içinde saç, kaş, göz, kulak olmalıdır. Gözün büyüklüğü, adedi, görme şekli gibi cihazları ihmal edilmemelidir.

İşte Allah, sanatında böyle bir nazmı gerçekleştirdiği gibi, kelimelerinde de her şeyi yerli yerine koymuştur. Bu açıdan baktığımızda Kur'an'da her şeyin olması gereken yerde olduğunu görürüz. Sözgelimi, Besmelede Allah, Rahman ve Rahim şeklinde Yüce Yaratıcı'nın üç ismi geçer. Bunların bu tertiple olması çok ince hikmetler içindir.

Fatiha Suresi Kur'an'ın bir fihristi gibidir ve bu yüzden başta yer almalıdır. Fatiha “elhamdülillah” ile başlamalıdır. Çünkü varlıklar böyle demeleri için yaratılmışlardır.

- Fatiha'dan sonra gelen Bakara Suresinde insanlar şu üç grupta ele alınır:
- Mü'minler.
  - Kâfirler.
  - Münafıklar.

Bunlar anlatıldıktan sonra hepsine yönelik bir şekilde “ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet ediniz!” emri verilir. Kur'an'da bundan sonra yer alan tüm emirler bu ibadet emrinin açılımıdır. Zira namaz, oruç, dua, cihad... hepsi birer ibadettir.

10. Kelimelerin Seçimi ve İşârâtü'l-İ'caz Tefsiri

İşârâtü'l-İ'caz, “mu'cizelik işaretleri” anlamına gelir. Bediüzzaman'ın I. Dünya Savaşı esnasında yazdığı tefsirin adıdır. Bu eserini, savaşın o zor şartları içerisinde dağlarda, vadilerde, bazan at üstünde kaynaklara müracaat etmeden, daha doğrusu “edemeden” yazmıştır. Eserde Fatiha Suresi ve Bakara Suresinden 33 ayetin tefsiri yapılmıştır. Müellif, Kur'an'ın tamamına 60-70 cilt Arapça tefsir düşünürken, içinde bulunduğu şartlar itibariyle baştan sona tefsir yazmamış, Türkçe olarak 12 cildi bulan Risale-i Nurları telif etmiştir.

İşârâtü'l-İ'caz'dan altı örnekle konuyu vuzuha kavuşturmakta yarar görüyoruz:

1- الْعَالَمِينَ “Âlemler”³⁷

Burada âlemlerin çok olmasını “avâlim” değil de, akıllılar için kullanılan “âlemîn” şeklinde getirdi. Bununla, belâğat nazarının, âlemin her bir cüzünü can-

lı, akıllı, hâl diliyle konuşuyor şekilde tasvir ettiğine işaret etti. Çünkü âlem, kendisiyle Sani'in bilindiği şeydir. Âlem, O'na şehadet ve işaret eder. Böylece Allah'ın âlemleri terbiye etmesi ve bunların Allah'a alâmet olmaları, Hz. Yusuf'un anlatımında “güneş, ay ve yıldızların secdesi”³⁸ misali, akıl sahipleri gibi olduğuna ima eder.³⁹

2- *إِيَّاكَ نَعْبُدُ* “Yalnızca Sana ibadet ederiz.”⁴⁰

“Yalnızca Sana ibadet ederiz” derken çoğul zamiri kullanılması üç cihet içindir:

–”Biz, bu küçük âlem olan insanın aza ve zerrelere topluluğu, şükr-i örfi ile yani her birimiz bize emrolunanı yapmak suretiyle ibadet ederiz.”

–”Biz, tek Allah'a inanan muvahhidin topluluğu, şeriatına itaat etmek suretiyle Sana ibadet ederiz.”

–”Biz, kâinat topluluğu, Senin fitrî şeriat-ı kübrana boyun eğerek, azametinin kudretinin arşı altında hayret ve muhabbetle secde ederiz.”⁴¹

3- *الضَّالِّينَ - الْمَغْضُوبِ - أَنْعَمْتَ* kelimelerinin sırasıyla fiil, ism-i mef'ul ve ism-i fail olarak farklı gelmesi nedendir?⁴²

Keza, üçüncü fırkanın sıfatı, ikinci firkada sıfatın akibeti ve birinci firkada sıfatın unvanı zikredilmesi niçindir?

El-Cevap: Birinci fırka için nimet unvanını seçti, çünkü nimet nefsin kendisine meylettiği bir lezzettir. Mazi fiili olarak getirdi, çünkü verdiğini geri almamak Kerim-i Mutlak'ın şanıdır.

Keza, Mün'im'in âdetini ortaya koyarak matluba vesileye bir remizdir. Sanki şöyle diyor: “Ya Rabbi, in'am senin şanıdır, daha önce nimet verdin, beni de nimetine mazhar eyle.”

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ “Gadap edilenlerin yoluna değil.”⁴³

Bundan murat, gadab kuvvelerinin tecavüzüyle haddi aşır zulmeden, İlâhî hükümleri terk ile fıska düşen kimselerdir. Yahudilerin şiddetli inadı gibi...

Fısk ve zulmün kendisinde menhus bir lezzet, kötü bir izzet bulunduğundan nefis ondan nefret etmez. Bundan dolayı Kur'ân, onun her nefsi nefret ettiren akibetini zikretti, o da Allah'ın gadabının nüzulüdür. Devam özelliği olan ismi seçti, çünkü isyan ve şer ancak tevbe ve af ile sona ermediği zaman isim olarak kalır.

وَلَا الضَّالِّينَ “Dalâlette olanlarınkine değil.”⁴⁴

Bundan murat, vehim ve hevânın akıl ve vicdana galebesi sebebiyle hak yoldan sapan ve batıl itikatla nifaka düşen kimselerdir. Hıristiyanların safsataları gibi...

Kur'ân bunların sıfatlarını seçti. Çünkü dalâletin kendisi, nefsi nefret ettiren bir elemdir ve her ne kadar neticeyi görmese de, ruh ondan çekinir.

Keza Kur'ân, isim olarak zikretti, çünkü dalâlet, kesilmediği sürece dalâlettir.⁴⁵

4- فَمَا رِبْحَتْ تِجَارَتُهُمْ “Onların ticareti kâr etmedi.”⁴⁶

O münafıklar zarar ettikleri gibi, sermayelerini de kaybetmelerine rağmen, ayette özellikle kazancın nefyedilmesi, akıllı insanın kazanç olmayan bir işe girişmemesi gerektiğine işaretler. Zarar edeceği, hatta sermayesini kaybedeceği işe girmek ise, akılla hiç bağdaşmaz.

Ayette “onlar ticaretlerinde kazanmadılar” demek yerine “onların ticareti kâr etmedi” denilmesi, onların bu ticaretinde bütün eczası, her türlü hâlleri ve bütün vasıtalarıyla az veya çok hiçbir fayda olmadığına işaretler. Çünkü bazı ticaretlerin sonunda bir kâr olmasa da cüzlerinde bazı faydalar, tecrübe kazanmak gibi bir kısım istifadeler olabilir. Münafıkların bu ticareti ise, tam bir şer ve bütünüyle zardır. Bunun belagatte misali «نَامَ لَيْلَهُ» “Gecesi uyudu” ve «نَامَ فَيَالَيْلٍ» “Gece vakti uyudu” cümleleridir.

Bunlardan birincisi, gecenin de o uyuyan kişi gibi sakin, sessiz olduğunu ifade eder. O geceyi harekete geçirecek bir şey yoktur, onu dalgalandıracak bir şey bulunmaz. İkincisi ise, gecede bir miktar uyuduğunu bildirir.⁴⁷

5- أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ “O cehennem ateşi, kâfirler için hazırlanmıştır.”⁴⁸

Bu cehennem ateşinde yanma musibeti, dünyadaki tufan ve benzeri musibetlere benzemez. Dünyevî musibetler sadece zalimlere has değildir, iyileri de içine alır. Cehennem ise canilere hastır. Küfür, insanları oraya çeker götürür. Kur'ân'a uymaktan başka, bundan kurtuluş yolu yoktur.

Sonra bil ki: Ayette cehennemin hazırlandığı geçmiş zaman sığasıyla ifade edilmesi, onun şu anda mahlûk ve mevcut olduğuna bir işaretler. Mu'tezile'nin “sonradan yaratılacak” demeleri gibi değildir.⁴⁹

6- وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ “İman eden ve salih amel işleyenleri müjdele!”⁵⁰

و Bu atıf harfî, atfedilen iki şey arasında münasebet bulunması sırrıyla, önceki ayetten takattur eden “uyar” manasına bir işaretler.

مُجْدَلَةٌ “Müjdele”

Bu ifade, remzeder ki:

-Cennet Allah'ın lütfu olup O'na vâcib değildir.

-Yapılan amel, cennet için yapılmamalıdır.

“Müjdele” ifadesindeki emir şekli ise, “müjdeleyerek tebliğ et” manasına bir

imadır. Çünkü peygamber, tebliğ ile mükelleftir.

الَّذِينَ آمَنُوا “İman edenleri”

“Mü'minleri” demesi daha kısa iken bu ifadenin tercihi, surenin başında geçen mü'minlerin özelliklerine bir telvihtir. Burada mücmel iken, orada tafsilatıyla anlatılmıştır.

Burada onların iman etmeleri ve salih amel işlemeleri, geçmiş zaman sığasıyla ifade edilmiş, surenin başında ise “iman ederler.” ve “infak ederler.” şeklinde geniş zaman sığasıyla anlatılmıştır. Bu, medih makamı ve hizmete teşvikin geniş zaman sığası ile olmasının daha uygun olduğuna işaret eder. Ama mükâfat ve karşılık makamına uygun olan, geçmiş zaman sığasıdır. Çünkü ücret, hizmetten sonradır.

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ “Ve salih amel işleyenleri”

Buradaki وَ harfi “mugayeret”, yani iman ve amelin farklı şeyler olması sırrıyla Mu'tezile'nin dediğinden farklı olarak, amelin imana dâhil olmadığına ve amelsiz imanın da yetmediğine bir işaret eder.

Ayetteki “amel” lafzı, müjdelenen şeyin ücret gibi olduğuna bir remizdir.

“Salih ameller” ifadesi müphem ve mücmeldir. Mısırlı Şeyh Muhammed Abdüh, “salih amellerin burada belirlenmeyip mutlak bırakılması, insanlar arasında malûm ve meşhur olmalarındandır” der. Ben de derim: “Bu mana ile beraber, surenin başına itimaden burada mutlak bırakılmıştır.”

أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

“Onlar için altlarından nehirler akan cennetler var.”

Bil ki: Burada ele alınacak olanlar:

- أَنَّ deki tahkik,
- لـ daki tahsis,
- لَهُمْ deki takdim,
- جَنَّاتٍ cennet kelimesinin çoğul ve elif lâmsız gelmesi,
- تَجْرِي cereyanın zikri
- مِنْ harfinin تَحْتِ ile beraber gelmesi.
- الْأَنْهَارُ “nehir” kelimesinin tahsisen kullanılması ve elif-lâmlı gelmesi.

Bütün bunlar, merkezî bir havuza etraftaki çeşitli kanallardan suyun dolması misali, ayetin sevkinden esas maksat olan “sürur ve mükâfatın lezzeti” manasına yardım eder, destek verirler.

أَنَّ “Gerçekten”

Tahkîk için olan bu harfin gelmesi şunun içindir: Bu derece azametli bir müjdede akıl tereddüt eder. Bundan dolayı te'kide ihtiyaç olur.

Hem sürur makamının vehimlerden uzak olması gerektiğine bir işarettir. Çünkü böyle bir makamda arız olabilecek küçük bir vehim, hayali kırar, süruru uçurur.

Keza, bunun sırf bir vaad olmayıp sabit bir hakikat olduğuna bir imadır.

لَهُمْ “Onlar için”

ل “İçin” anlamındaki bu harf, cennetin onlar için olmasına, onların buna malik olmalarına ve bir lütuf olarak buna liyakatlerine işaret eder. Bu ise, lezzeti tekmil ve süruru artırmak içindir. Yoksa çoğu kere bir hükümdar, bir zavallıyı misafir edebilir.

لَهُمْ ün öne alınması, insanlar arasında cennetin onlara has kılındığına bir işarettir. Çünkü cehennem ehlinin hâlini düşünmek, cennet lezzetinin kıymetinin zuhuru bir sebeptir.

جَنَّاتٍ “Cennetler”

“Cennet” kelimesinin çoğul gelmesi, cennetlerin birden fazla olduğuna ve amellerin mertebelerinin farklılığı nisbetinde çeşit çeşit olduklarına bir işarettir.

Keza, cennetin her bir cüz'ünün yine bir cennet olduğuna bir remizdir.

Ayrıca, her bir insana cennetten düşen hissenin, cennetin genişliği sebebiyle tamamıyla cennet gibi olduğuna, yoksa cemaat hâlinde bir yere sevk edilmeyeceklerine bir imadır.

Cennet kelimesinin elif-lâmsız gelişi, muhatabın zihnine “o cennette öyle şeyler var ki, ne göz görmüş, ne kulak işitmiş, ne de insan kalbine gelmiştir” manasını okur.

Hem, cenneti muhatapların zihinlerine havale eder, ta ki her biri beğendiği, hoşlandığı tarz üzere hayâl etsin.

Keza, elif-lâmsız oluşu, sanki “nefisler neden hoşlanırlar ve gözler neden lezzet alırsa, orada hepsi vardır”⁵¹ ayetinden bedel gibidir.

تَجْرِي “Akar”

Bil ki: Bahçelerin en güzeli kendisinde su olandır. Bunların en güzeli, suları akandır. Bunların en güzeli ise, akışı devamlı olandır. Ayetteki bu lafızla, cennet nehirlerinin devamlı aktığına işaret edilmiştir.

مِنْ تَحْتِهَا “Altlarından”

Bil ki: Yeşillikler içinde akan suyun en güzeli, bu bahçeden safi olarak çıkması ve köşkların altından şırıl şırıl akması ve ağaçların arasında intişarındır. “Altların-

dan” diyerek bu üçüne işaret etti.

الأَنْهَارُ “Nehirler”

Bil ki: Bahçelerde akan suyun en güzeli, çok olmasıdır. Sonra bunun da en güzeli, su arklarından benzeri suların peş peşe gelmesidir. Çünkü birbirine benzeyen şeylerin tenazur (birbirine bakma) durumlarıyla, parçaların kıymetinden çok daha ziyade güzellikler husûle gelir. Bunun da en güzeli, suyun tatlı, hoş leziz olmasıdır. Muhammed Suresi on beşinci ayet buna dikkat çeker.

İşte Kur'ân “nehir” lafzını kullanarak, bunu çoğul olarak ifade ederek ve elif-lâmlı kılarak bütün bunlara işaret etmiştir.⁵²

Sonuç

Yapılan açıklamalar ve getirilen örneklerden görülüyor ki, Kur'an'da yer alan kelimelerin her biri bulunduğu yere gayet uygundur. Sanatlı yapılarda kilit taşının ilgili yere konulması misali, her bir kelime olması gereken yere konulmuştur. Bu ise, Kur'an'ın beşer ötesi bir ifade olduğunun en bariz bir delilidir. O, kelimelerin en güzelidir, nizamın en mükemmelidir. Onda yer alan her bir kelime; ayet, sure ve Kur'an'ın tamamına bakan yönleri olmakla bize bir marifet penceresi olmakta, ufkumuzu genişletmekte, aklımızı ve kalbimizi işler hale getirmektedir.

Yine görülüyor ki, Abdülkahir Cürcanî'nin ortaya koyduğu “nazım nazariyesini” Bediüzzaman adeta nazariye olmaktan çıkarmış ve çok başarılı bir şekilde İşârâtü'l- İ'caz isimli tefsirinde tatbik etmiştir. Böyle bir tefsir, Kur'an'ı anlama hususunda önümüze yepyeni ufuklar açmakta, “Kur'an Mu'cizesi” manasını vicdanî ve derûnî olarak yakînen hissetmemize vesile olmaktadır.

Dipnotlar

- 1 el-Hacc, 22/ 73
- 2 el-İsrâ, 17/ 88.
- 3 Bkz. Ebu Zehra, Muhammed, *el - Mu'cizetü'l - Kübra, el- Kur'an*, s. 255.
- 4 el- Bakara, 2/104.
- 5 Beydâvî, Kadı, *Envaru'î- Tenzil ve Esraru'î- Te'vil*, I, 145.
- 6 İsfehani, Ragıb, *Müfredat*, s. 722-725.
- 7 Buhari, *Camii's - Sahih* (Sahihu'l-Buhari) Nikâh, 47; Ebu Davud, *Sünen*, Edeb, 87.
- 8 Beyatlı, Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbe*, s. 93.
- 9 Songar, Ayhan, *Türk Edebiyatı Dergisi*, Aralık 1984, s. 10.
- 10 Bkz. Ersoy, Mehmet Akif, *Kur'an'dan Ayetler ve Nesirler*, s. 320. Ayrıca bkz. Karaarslan, Nasuhi Ünal, "Şair", DİA, XXXVIII/ 299.
- 11 el-İsrâ, 17/ 88.
- 12 Hüd, 1113/.
- 13 el-Bakara, 2/23.
- 14 Şa'ra'vî, Muhammed Mütevellî, *Kur'an Mu'cizesi*, s. 62
- 15 Zerkani, Abdulazîm, *Menâhilu'l- İrfân*, II, 304- 305
- 16 el-Bakara, 2/35.
- 17 Alûsî, Ebu'l- Fadl Şihâbuddîn, *Ruhu'l- Me'ânî fi Tefsîri'l- Kur'ani'l- Azîm*, I, 234.
- 18 Taha, 20/53 ve ez-Zuhruf, 43/10.
- 19 Zemaşeri Mahmud b. Ömer, *Keşşaf*, II, 541; Râzî, Fahreddin, *Mefatihü'l- Gayb* (Tefsir-i Kebir), XXVII, 196; Ebussuud, İrşadu Akli's- Selim, VI, 21; Sâbunî, Muhammed Ali, *Safvetu'l-Tefasir*, III, 168.
- 20 Nursi, Said, *Sözler*, s. 327.
- 21 Yazır, Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 12.
- 22 en-Nur, 24/2.
- 23 el-Mâide, 5/38.
- 24 Nese'î, Ebu'l-Berekat, *Medariku'î-Tenzil ve Hakaiku'î- Te'vil*, I, 282.
- 25 el-Mâide, 5/38-39.
- 26 Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetu'l-Tefasir*, I, 342.
- 27 Rafîi, Mustafa Sadık, *İ'cazu'l- Kur'an*, s. 240.
- 28 Bkz. Nursi, *Mektubat*, s. 395.
- 29 Nuh, 71/16.
- 30 el-Fatiha, 1/4.
- 31 Bkz. Nursi, *Mektubat*, s. 395 ve İşârâtü'l- İ'caz, s. 44.
- 32 Bkz. el-İsra 17/88 ve el-Bakara, 2/23.
- 33 Ebu Şehbe, Muhammed, *el-Medhal li Diraseti'l -Kur'ani'l- Kerîm*, s. 5.
- 34 Bkz. Cürcanî, Abdülkahir, *Delailu'l- İ'caz*, s. 398; Amir, Fethi Ahmed, *Fikretü'n-Nazm Beyne Vücuhi'l-İ'caz fi'l -Kur'an'i-l Kerîm*, s. 46.
- 35 Amir, s. 134. Ayrıca bkz, Müslim, Mustafa, *Mebahis fi İ'cazi'l-Kur'an*, Daru'l- Menara, Cidde, 1988, s. 126.
- 36 Bkz. Cürcanî, *Delailu'l-İ'caz*, s. 398. Mesela, "kâmus" ve "nâmus" kelimeleri ayrı ayrı olduklarında bir mana güzelliği ortaya çıkmaz. Ama Cemil Meriç'in "kâmus nâmustur" sözünü duyduğumuzda, engin bir mana güzelliğine muhatap oluruz.
- 37 Bu ifade, Fatiha'nın ilk âyetinde geçer. Arapçada insanlarla diğer varlıkların çoğul yapılmaları farklılık arzeder. Burada "âlemler" olarak mealini verdiğimiz kelime, âyette insanların çoğul yapıldıkları kalıpta gelmiştir. Bu da, aslında bütün âlemlerin insan gibi adeta akıl sahibi olduğunu gösterir.
- 38 Yusuf, 12/4.
- 39 Nursi, İşârâtü'l-İ'câz, s. 38. Hz. Yusuf, çocukluğundaki bir rüyada güneş, ay ve yıldızları kendisine secde ederlerken görür. Burada konumuzla alakalı olan kısmı, Hz. Yusuf'un bunları akıllı insanlar için kullanılan sığa ile "Sacidin" şeklinde ifade etmesidir. Mevlana şöyle der: "Bize göre bîruh olanlar ind-i İlahide zihurlar." Yani, bizim ruhsuz gördüklerimiz Allah ya-

nında ruh sahibidirler. Mevlana, Celâleddin Rûmî, *Mesnevi*, II, 488.

40 el-Fatiha, 1/4.

41 Nursi, İşârâtü'l-İ'câz, s. 44.

42 Bu üç kelime, Fatiha sûresinin 6 ve 7. ayetlerinde geçer.

43 el-Fatiha, 1/7.

44 el-Fatiha, 1/7.

45 Nursi, İşârâtü'l-İ'câz, s. 54-55.

46 Bakara, 16. Âyet, münafıklar hakkındadır. *Ticaret* kelimesi, günlük alışverişlerde kullanılan bir kelime olmakla beraber, âyette münafıkların imanı verip dalaleti satın almalarında kullanılmıştır.

47 Nursi, İşârâtü'l-İ'câz, s. 190.

48 Bakara, 24. âyet, Kur'an'ı ve dolayısıyla dini inkâr edenler hakkındadır.

49 Nursi, İşârâtü'l-İ'câz, s. 330.

50 el-Bakara, 2/25.

51 ez-Zuhruf, 43/71.

52 Nursi, İşârâtü'l-İ'câz, s.359- 363.

Kaynakça

ÂLÛSÎ, Ebu'l- Fadl Şihâbuddîn, *Ruhu'l- Me'ânî fî Tefsîri'l- Kur'anî'l- Azîm*, Dâru İhyâi't- Turâsi'l- Arabî, Beyrût, ts.

AMİR, Fethi Ahmed, *Fikretü'n - Nazm Beyne Vücuhi'l - İ'caz fi'l - Kur'an'i - Kerîm*, Mearif Yay., İskenderiye 1991.

BEYATLI, Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay. İst. 1974.

BEYDAVÎ, Kadı, *Envaru't- Tenzil ve Esraru't- Te'vil*, Ter. Şadi Eren, Işık Yay. İst. 2013.

BUHÂRÎ, Muhammed İsmail, *Sahih* (Sahihu'l- Buhari) İst. Çağrı Yayınları, 1981.

CÛRCANÎ, Abdülkahir, *Delailu'l- İ'caz*, Tashih ve haşiye: M. Reşid Rıza, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1988.

EBU DAVUD, *Sünen*, Çağrı Yay. İst. 1981.

EBU ŞEHBE, Muhammed, *el-Medhal li Diraseti'l - Kur'anî'l - Kerîm*, Mektebetü's-Sünne, Kahire, 1992.

EBU ZEHRA, Muhammed, *el - Mu'cizetü'l - Kübra el - Kur'an*, Daru'l- Fikri'l - Arabî.

EBUSSUUD, İrşadu Akli's-Selim, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 1990.

ERSOY, Mehmet Akif, *Kur'an'dan Âyetler ve Nesirler*, Yüksel Yayınevi 1944.

İSFEHÂNÎ, Râğıb, *Müfredât fî Ğarîbi'l- Kur'an*, Kahraman Yay. İst. 1986.

KARAARSLAN, Nasuhi Ünal, “Şair” md. DİA.

MEVLÂNA, Celaleddin Rumî, *Mesnevi*, Ahmed Saîd Matb. İst. 1963, Tercüme ve şerh: Tahiru'l- Mevlevî

MÜSLİM, İbnu Haccac, *Camîu's-Sahih*, (Sahihu Müslim), Çağrı Yay. İst. 1981.

MÜSLİM, Mustafa, *Mebahis fi İ'cazi'l - Kur'an*, Daru'l- Menara, Cidde, 1988.

NESEFÎ, Ebu'l-Bekkat, *Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil*, Kahraman Yay. ist. 1984.

NURSÎ, Said (Bediüzzaman),

- *İşârâtü'l- İ'caz*

- *Mektubat*

- *Sözler*

RAFİİ, Mustafa Sadık, İ'cazu'l- Kur'an, el-Mektebetü't- Ticariyyeti'l- Kübra, Mısır, 1961.

RÂZÎ, Fahreddin, *Mefatihü'l- Gayb* (Tefsir-i Kebir), Daru İhyai't- Türesi'l-Arabî.

SÂBUNÎ, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, Ensar Yay. İst. 1987.

SONGAR, Ayhan, *Türk Edebiyatı Dergisi*, Aralık 1984.

ŞARAVÎ, Muhammed Mütevelli, *Kur'an Mu'cizesi*, Ter. Said Şimşek, Esra Yay. Kon-ya, 1993.

YAZIR, Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*.

ZEMAHŞERÎ, Mahmud b. Ömer, *Keşşaf*, Daru'l- Marife, Beyrut.

ZERKANÎ, Abdulazîm, *Menâhilü'l- İrfân*, Mısır, 1360 h.